

2017 – en oversigt over dansk kirkeliv

Af Kurt E. Larsen

Året 2017 blev i kirkelig henseende meget præget af fejringen af 500-året for Luthers reformation. Ud over dette gjaldt det, at »Islam-debat-ten er fortsat det centrale omdrejningspunkt for dansk værdidebat« (debatredaktør Johannes Henriksen i *Kristeligt Dagblad*, herefter Kr. D., 30/12). De religiøse »sager«, der mest optog medierne, havde relationer til Islam snarere end til kristendommen (Imam-lov, religionslov, blasfemi-lov, forbud mod bederum osv.). Parallelsamfund blev fore- slået som årets ord (*Dansk Kirketidende* nr. 9), men det endte dog med at blive: kvindelandsholdet! Indadtil i kirken arbejdedes der dog også videre på tidens udfordringer.

Religion i Danmark

Nye love om religion

I 2017 trådte den såkaldte »imam-lov« i kraft som et led i straffeloven. §136, stk. 3: »Den, der som led i religiøs oplæring udtrykkeligt billiger handlinger, som er omfattet af denne lovs §§ 114-114 j, 208, 210, 216, 222, 223 og 225, jf. §§ 216, 222 og 223, §§ 237, 244-246, 260 og 261, straffes med bøde eller fængsel indtil 3 år«. (De omtalte paragraffer handler om drab, vold, frihedsberøvelse, bigami, blodskam, voldtægt, sex med mindreårige, kvindelig omskærelse, tvang til ægteskab, tvang til burka). Sognepræst Agnete Raahauge mente, at loven havde et nødvendigt sigte, men frygtede alligevel, at loven kunne komme til at berøre præster i folkekirken på længere sigt. Hun anede i bemærkningerne til lovforslaget, at også et forkynderembede i folkekirken var under mistanke for at være landsskadeligt (Tidehverv nr. 2).

Blasfemiparagraffen, som Danmark har haft hidtil, blev afskaffet. Islam spillede også ind i den politiske beslutning herom. Paragraffen har været meget lidt brugt i årenes løb, men i 2017 blev en mand i Aalborg sigtet for blasfemi, fordi han havde afbrændt en Koran, og det aktualiserede emnet. Man kunne næppe have forestillet sig en lignende retssag, hvis det var en Bibel, nogen havde afbrændt (Kr. D. 23/2 og 24/2). Tilhængere og modstandere af loven gik på kryds og tværs af

kirkelige retninger og politiske holdninger. Generalsekretær Birgitte Stoklund Larsen fra Bibelselskabet fandt det ikke klogt at afskaffe blasfemiparagraffen, da den havde fået karakter af mindretalsbeskyttelse (Kr. D. 6/3). Kirkeminister Mette Bock (LA) ville afskaffe den (Kr. D. 10/5). Det ville også Thomas Bjerg Mikkelsen fra Menighedsfakultetet med hensyn til kristne mindretal i andre lande (Kr. D. 10/5), mens biskop Kozon fra den katolske kirke ønskede paragraffen bevareret for at hjælpe til at vise respekt for andre religioner end ens egen (Kr. D. 10/5). I befolkningen synes der at være flertal for bevarelse af blasfemiloven (Morgenavisen Jyllandsposten, herefter JP, 30/5) men politikerne vedtog ophævelsen med stort flertal i folketinget (JP 31/5). Ifølge teologiprofessor Svend Andersen, Aarhus universitet, havde afskaffelsen ingen betydning for folkekirken, men han anede en vis religionsfjendtlighed bag afskaffelsen og mente, at paragraffen havde symbolsk betydning.¹

Grundloven af 1849 rummede en såkaldt løfteparagraf, den nuværende § 69: »De fra folkekirken afvigende trossamfunds forhold ordnes nærmere ved lov«. En sådan lov er blevet vedtaget i 2017 for første gang, så løftet er blevet indfriet. Forud herfor kom en betænkning (nr. 1564) fra Trossamfundsudvalget, der blev nedsat i 2014. Heraf fremgik det, at udvalget på et enkelt punkt delte sig i et flertal og et mindretal. Flertallet ville kræve, at trossamfundene i deres »sekulære, besluttende organer« levede op til nogle principper om medlemsdemokrati og ligebehandling, og dermed til værdier, man i øvrigt hylder i det danske samfund. Dette forslag blev modtaget med bekymring og protest fra jøder, baptister og katolikker (Kr. D. 1/6). Mindretallet, bl.a. fhv. ombudsmand Hans Gammeltoft-Hansen ville ikke påtvinge trossamfund disse krav, men arbejde på at implementere værdierne på anden vis (Kr. D. 1/4). Grundtvigsk Forum lagde sig i sit hørings svar op ad mindretallet, for et krav om medlemsdemokrati, ligebehandling og ligestilling vedrørte ikke direkte relationen mellem det enkelte religiøse fællesskab og det omkringliggende samfund.² Politikerne valgte i den endelige lov at følge mindretallet. De fire medlemmer af det Rådgivende Udvalg, der rådgiver ministeren om konkrete trossamfund, valgte at trække sig, for de har hidtil administreret efter de principper, som flertallet ønskede, og som altså ikke kom ind i loven. (Kr. D. 9/12). Lovens formulering vil formodentlig betyde, at visse af Luthersk Missionsforenings frimenigheder fremover alligevel vil kunne anerkendes og få

1 www.folkekirken.dk

2 www.grundtvig.dk

vielsesmyndighed, selv om deres ledelse kun består af mænd (Tro og Mission nr. 8).

Udover dette kan flere ting nævnes fra den nye »lov om trossamfund uden for folkekirken«. Grundloven taler om frihed til »at dyrke Gud«, men da det i dag ikke er alle religioner, der taler om »Gud«, talte loven om »magter, der står over mennesker«. Som noget nyt i loven sondredes der ikke mere mellem »anerkendte« og »godkendte« trossamfund. Fremover skulle der være mere administrativ orden på trossamfundene og deres økonomi, og det blev muligt at fratage anerkendelsen fra et trossamfund. Det vil formodentlig også være sådan, at gamle og veletablerede grundtvigske frimenigheder må betale for at deres nye præster skal på kursus i dansk kultur og samfundsforhold – på linje med andre trossamfunds udenlandske præster, imamer m.m. Hans Raun Iversen fandt, at loven lagde for meget op til kontrol og slet ikke viste anerkendelse for de positive bidrag, som andre trossamfund yder til det danske samfund (Kr. D. 13/10).

Religionsforskrækkelse?

Efter et år med flere europæiske eksempler på terrorhandlinger, udført af muslimer, har der fra politisk side været stort fokus på religion, ofte underforstået: islam. Et hovedspørgsmål i årets politik og offentlige debat har været frygten for muslimsk radikaliserings og opbygning af parallelsamfund. Det blev opgjort, at 75 pct. af herboende muslimer går ind for sharia (Kr. D. 16/11). Der blev også holdt øje med antallet af moskeer. Der er foretaget en kortlægning, og Kirkeministeriet oplyste, at antallet af moskeer var steget til 170, en vækst på 55 på ti år. En voksende andel anvendte helt eller delvist dansk sprog, nemlig 3 ud af 10.³

I årets løb blev en række religiøse forkyndere udpeget som uønskede i Danmark, fordi de var »hadprædikanter«. Heraf var de 7 muslimske og 1 kristen fra England (Kr. D. 3/5. 16/6).

Det vakte bekymring, at en række muslimske skoler havde bånd til islamistiske bevægelser. Da det blev opdaget, at en muslimsk friskole i hovedstaden havde undervisningsmateriale med oplæring i Jihad, foreslog Mette Frederiksen (S), at alle friskoler, hvor over halvdelen af eleverne var udenlandske, skulle lukke (Kr. D. 11/8. 15/8). Det forslag, der også ville have ramt en kristen friskole med mange udenlandske elever, blev ikke virkeliggjort (Tro og Mission nr. 14). I stedet for at ramme alle blev to muslimske friskoler i hovedstaden frataget deres statstilskud og lukkede – to andre kom under skærpet tilsyn (Kr. D.

3 www.km.dk.

28/9). *Weekendavisen* opgjorde, at der fandtes 550 frie grundskoler, heraf knap 30 muslimske, og i løbet af de sidste 16 år var i alt 11 skoler blevet lukket af myndighederne – ikke kun muslimske (*Weekendavisen* 24/11).

Et af årets store politiske debatemner var eventuel indførsel af et forbud mod de muslimske hovedbeklædninger burka og nikab på linje med flere andre lande i Europa. Foreløbigt blev der vedtaget et maskeringsforbud, men debatten fortsatte året ud. *Kristeligt Dagblad* gik ind for et burkaforbud (Kr. D. 6/10), mens kirkeminister Mette Bock som modstander gik mod regeringens linje på dette punkt (Kr. D. 2/11. 9/11). Provst Thomas Reinholdt Rasmussen slog til lyd for friheden med henvisning til, at Luther ikke havde noget imod munke med tonsur og kutte og i det hele taget var imod tvang i åndelige sager: »Man kan kun forkynde ordet om frihed, men man kan ikke tvinge friheden frem ... Tørklæder skal ikke forbydes af. De skal forkyndes af« (Dansk Kirketidende nr. 5). Sognepræst Henrik Højlund, Evangelisk Luthersk Netværk, var også imod et forbud (Kr. D. 10/10). Teologiprofessor Peter Lodberg, Aarhus Universitet, fornemmede, at næsten alle kirkelige kredse var imod regeringens indgreb på det religiøse område. Betød det, at de kirkelige talspersoner placerede sig politisk til venstre i dette spørgsmål og var ude at trit med befolkningens flertal? (Kr. D. 11/10)

Det var også islam, der lå bag årets debat om bederum på skoler. I årevis har det i al stilfærdighed været praksis på f.eks. nogle gymnasier, at kristelige foreninger har fået et rum stillet til rådighed til bønner og møder i pauserne. Efter en sag, hvor muslimske elever lagde pres på kammerater for at deltage i muslimsk bøn, var der politisk vilje til at forbyde muligheden for bederum på skoler. Et sådant forbud ville naturligvis som en – ønsket eller uønsket – sideeffekt have at forskellige kristne foreninger heller ikke mere kunne samles, som man i over 100 år har gjort det. Grundtvigsk Forum ville ikke have det til at være en statslig opgave at forbyde bederum generelt, fordi dette stred mod dansk liberal tradition for ånds- og forsamlingsfrihed (Dansk Kirketidende nr. 10).

Der blev fra grundtvigsk side advaret imod en almindelig religionsforskrækkelse i det danske samfund. Formanden for Grundtvigsk Forum, Kirsten Andersen, udtalte på årsmødet: »Den politiske interesse og samfundsmæssige bekymring for især islam har medført, at religion, skole og folkeoplysning sættes på dagsordenen med stadigt nye forslag til stramninger og bestemmelser« (Dansk Kirketidende nr. 10). Der blev arrangeret en bred høring på Christiansborg mod begrænsning af religionsfriheden, fordi der næsten hver uge var et nyt emne

på den politiske dagsorden, der handlede om religion og offentlighed (Dansk Kirketidende nr. 4). Biskop Henrik Wigh-Poulsen, Aarhus, talte imod den religionsfobi, der med det rene snit »smider langskæggede parallelsamfundsentusiaster i samme gryde som sekulariserede folkekirkekristne« (Kr. D. 18/2). Mod den igen i år ledende danske meningsdanner Svend Brinkmann måtte Carsten Hjorth Pedersen fra Kristen Pædagogisk Institut slå fast, at man godt kunne være aktiv i religiøse kredse og tale om en religiøs etik uden at være fundamentalist (Kr. D. 10/6. 13/6).

En forening for åndsfrihed blev lagt på tegnebrættet, med basis i det grundtvigske Vartov, men med tilslutning fra ret forskellige sider i kirke- og kulturlivet (Kr. D. 11/9. 20/9).

Kirke og offentlighed

Flere andre sager om forholdet mellem kirke og offentlighed fyldte i årets debat. Nogle steder måtte folkekirken selv betale for lokaler til den kirkelige betjening på de nye regionale supersygehuse, og så opførtes der kirkerum for kirkens egne midler (Kr. D. 4/10). Det var nødvendigt, hvor sygehusene kun ønskede at betale for religionsneutrale fordybelsesrum. Præster var aktive på hospitaler, og mange var også med i etikrådene på sygehusene (Kr. D. 14/2). Regionsrådsformand Stephanie Lose var ikke religionsforskrækket: »Hvis sygehuset skal være et sted, der rummer alle livets faser, skal det også være et sted, hvor man i svære tider kan søge trøst i sin religion og tro« (Dansk Kirketidende nr. 5). I samme retning pegede det, at Syddansk Universitet fik en professor i eksistentiel og åndelig omsorg på det sundhedsvidenskabelige fakultet, nemlig teologen Niels Christian Hvidt (Kr. D. 1/7).

I folkeskolen blev der debat om, hvorvidt skolers deltagelse i juleafslutninger i kirken var foreneligt, med skolens grundlag. Det mente skolebestyrelsen på Græsted skole i Nordsjælland ikke og aflyste derfor det traditionsrige arrangement. Dette blev kritiseret, bl.a. af statsminister Lars Løkke Rasmussen med personlige rødder i Græsted. En gruppe lokale forældre tog så initiativ til et privat arrangement i kirken (Kr. D. 12/12. 19/12). Juleafslutningen gik således hen og blev en slagmark mellem tilhængere af sekularisering og (kultur)kristendom. Historikeren Michael Bøss så sagen i Græsted som udtryk for, at kristendomsfjendske danskere under påskud af kulturel tolerance ønskede at skrue ned for de dele af dansk kultur, de ikke selv kunne lide (JP 21/12).

Andre steder faldt folkekirken naturligt ind i det offentlige liv. I Aalborg startede det nye år med en nytårsgudstjeneste i domkirken,

hvor biskop Henning Toft Bro prædikede for kommunens styrelse, politi, militær, skolevæsen, retsvæsen osv. (Udfordringen, nr. 2).

Kristenforfølgelser

Rundt om i verden forekom der mange forfølgelser af kristne. Det fik også bevågenhed fra danske politikere, for det stod i regeringsgrundlaget, at man ville modarbejde forfølgelser. Politikeren Daniel Toft Jacobsen (S) kritiserede dog den borgerlige regering for at gøre for lidt (Kr. D. 21/1). Der lød også kritik af, at der af de 29 medlemmer af folketingets kirkeudvalg kun dukkede et medlem op, da domprovst Steffen Ravn Jørgensen fra det mellemkirkelige råd i Helsingør Stift havde fået foretræde for at tale de forfulgte kristnes sag (JP 25/10). Der blev senere på året oprettet en særlig afdeling i Udenrigsministeriet med henblik på at hjælpe religiøse mindretal (Kr. D. 13/10).

Da regeringen havde bevilget pengene til arbejdet, gav generalsekretær Jørgen Skov Sørensen fra Danmission udtryk for, at han frygtede, at penge til forfulgte kristne kunne forværre islam-debatten. Han så det som en opgave at være i dialog og i at moderere den danske værdidebat om islam og kristendom (Kr. D. 1/9). Det vakte opsigt og modsigelse fra bl.a. Naser Khader, der generelt fandt de danske missionsorganisationer for tilbageholdende over for forfølgelser af kristne mindretal i Mellemøsten (Kr. D. 8/9 14/9 22/9), og sognepræst Marie Høgh spurgte, om Danmission var i færd med at afskaffe sig selv (Kr. D. 12/9). Danmission forsikrede, at man fortsat havde fokus på kristenforfølgelser og altid havde støttet regeringens initiativ på området.⁴ Selv forklarede Skov Sørensen, at hvis muslimer i Danmark blev svignet til, havde muslimerne i Mellemøsten legitimering til at forfølge de kristne dernede (Weekendavisen 8/9).

En særlig problemstilling var det, at en del herboende asylansøgere ikke kunne vende hjem, fordi de ville blive forfulgte i deres hjemlande efter at være blevet kristne her i landet.

Asylansøgere

Efter år med meget høje antal af flygtninge og asylansøgere faldt antallet i 2017 betydeligt. Antallet af asylansøgere faldt fra 21.316 i 2015, til 6.266 asylansøgere i 2016⁵ og ca. 3500 i 2017.

⁴ www.kirkenupdate.dk

⁵ https://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/D67A0AAB-8309-480F-BD33-B2E28A42A293/0/TalFakta_2016_LOW.pdf

Der var dog fortsat fokus på området i kirkelige kredse, og meget kirkeligt og diakonalt arbejde var i gang blandt asylansøgere. Der var over 40 folkekirkepræster med særligt ansvar for asylansøgere og flygtninge, og dertil kom 30 ansatte i folkekirken og i de folkekirkelige organisationer.⁶ Indvandrerpræsten Niels Nymann Eriksen fra Vesterbro sogn redegjorde for den omhyggelige og ofte tunge proces med asylansøgning, der betød, at asylcentre i alt for mange tilfælde blev børns barndomshjem (Kr. D. 27/9). Tværkulturelt Center udgav med støtte fra Folkekirkens Udviklingsfond bogen »*Glem ikke gæstfriheden. Folkekirkens møde med asylansøgere*« til hjælp i dette arbejde (Præsteforeningens Blad nr. 10). Det blev opgjort, at 160 kirker og kirkelige foreninger var aktive i arbejdet for de nytilkomne (Kr. D. 28/10).

På Kærshovedgård ved Bording sidder mange asylansøgere, der har fået deres asylansøgning afvist og er blevet dømt til udvisning. De ønskede dog ikke at rejse hjem, i nogle tilfælde fordi de som ny-døbte kristne ville være i livsfare. Her kolliderede det politiske ønske om hjemsendelse af dem, der lovformeligt var dømt til udvisning, med kristne kredsens omsorg for og hensyntagen til ny-kristne. Et dilemma, som blev tydeliggjort for en lille million seere i DRs TV-serie »*Herrens Veje*«, der satte folkekirkens nutid på dagsordenen. Her handlede et afsnit om præstefamiliens støtte til en udvist asylansøger. Det var ikke nødvendigvis langt fra virkeligheden. Politiet kom tidligere på året til en menighed i Valby for at fange en udvist asylansøger (Kr. D. 24/3). At flygtninge havde særligt mange venner i kirkelige kredse, syntes at fremgå af *Weekendavisens* artikel om civil ulydighed i forbindelse med asylansøgere: »I dag fortsætter den ulovlige praksis. Ikke mindst i kirken« (Weekendavisen 13/10).

Det skete stadigt, at asylansøgere valgte at blive døbt her i landet. I årets løb blev 28 asylansøgere således døbt i Bording kirke. Et spørgsmål var så, om disse konverteringer til kristen tro var ægte, eller om asylansøgeren havde ladet sig døbe for at fremme muligheden for at få asyl. Flygtningenævnet har haft rekordmange ansøgninger om asyl fra konvertitter (JP 25/12). Der kom fra det Mellemkirkelige Råd en rapport om vurdering af troværdigheden af konversioner. Der arbejdedes i det hele taget seriøst fra de kristne menigheders side, både før og efter konvertitternes dåb. Efterfølgende var der også et fortsat arbejde med at fastholde dem i en kristen menighed. Til brug i oplæringen forelå der nu salmer på farsi og arabisk.⁷ Luthers lille katekismus var ligeledes

6 www.interchurch.dk.

7 www.interchurch.dk.

blevet oversat til farsi og arabisk med henblik på oplæring af fremmede i kristentro (Tro og Mission nr. 15).

En debat om assimilation opstod, da professor Uffe Østergaard gav udtryk for, at de fremmede måtte blive lutherske for at være i Danmark. Hermed mente han ikke, at de nødvendigvis skulle blive kristne, men de måtte acceptere det lutheranske syn på menneskets rolle i samfundets fællesskab (JP 13/9 Kr. D. 26/9).

Folkekirken ydre rammer

Medlemstal og statistik

Medlemstallet i folkekirken faldt, både numerisk og forholdsvist. Pr 1. januar 2017 var 75,9 pct. medlemmer af folkekirken,⁸ mod 76,9 pct. året før. I første kvartal af året var der igen mange udmeldelser, nøjagtigt: 5.648. Et andet blik på de danske forhold var, at folkekirken klarede sig forholdsvis bedre end tilsvarende kirker i de andre nordiske lande. I Sverige meldte 86.000 sig ud i 2016, i Norge 41.000 og i Danmark »kun« 24.700 (Kr. D. 16/1. 25/1).

Medlemsprocenten viste sig at have noget at gøre med social baggrund. Der var forholdsvis flere medlemmer blandt beskæftigede end blandt arbejdsløse og folk uden for arbejdsstyrken (Kr. D. 5/12). Hvor stor en del af tilbagegangen i såvel dåbsprocent som medlemsprocent skyldtes det voksende antal ikke-etniske danskere? Hvis det primært var børn af ikke-medlemmer, der ikke blev døbt som børn, var folkekirkelige dåbskampagner, målrettet mod folkekirkedanskere, ikke så relevante (Kr. D. 8/3). Det viste sig dog praktisk svært at få den nøjagtige dåbsprocent udregnet (Kr. D. 16/3 og 20/3).

Et udvalg under folkekirkens Mellemkirkelige Råd har arbejdet på at gøre forbindelsen til folkekirken lettere for kristne af fremmed herkomst. Nogle af disse hører til migrantmenigheder, som der fandtes ca. 250 af i landet – med vidt forskellig teologi, liturgi, historie og nationalitet. Andre migranter har en vis tilknytning til folkekirken, men uden at være medlemmer. Udvalget foreslog bl.a. at Folkekirken kunne ansætte præster til at betjene folk på andre sprog. De egentlige migrantmenigheders medlemmer foreslog man at give mulighed for dobbelt medlemskab – som det nu er muligt med dobbelt statsborgerskab – for at lette integrationen i folkekirken.⁹ Folk fra en arabisk kristen menighed i hovedstaden efterlyste, at der blev gjort mere fra folkekirkens side for at integrere dem (Kr. D. 20/11). Grundtvigsk Forum så

⁸ www.km.dk

⁹ www.folkekirken.dk

gerne migrantmenigheder knyttet til folkekirken lokalt, for ellers kunne folkekirken ikke i længden blive ved med at være folkets kirke, og ellers overlod man blot opgaven til karismatiske frikirkemiljøer (Dansk Kirketidende nr. 9).

Tal for kirkelivet blev opgjort for Viborg Stift af Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter: Her fremgik det detaljeret, hvordan deltagelse i forskellige former for gudstjenester og kirkelige aktiviteter var. Der deltog således i gennemsnit 45 personer i gudstjenester uden dåb, 86 i gudstjenester med dåb. Af stiftets provstier var kirkegangen højest i Herning Søndre provsti med 79 deltagere i gennemsnit pr. gudstjeneste. Det fremgik også, at ud af kirkeårets tre største højtidss dage havde pinsedag (!) det højeste gudstjenestebesøg.¹⁰

Provstier og menighedsråd

Formanden for Landsforeningen af Menighedsråd, Søren Abildgaard, fandt det vigtigt, at menighedsrådene ikke kun beskæftigede sig med administration, men også med sognets kirkelige anliggender. Han opfordrede derfor menighedsråd til at sætte tid af til drøftelse af visionerne for den lokale folkekirke, med henblik på at »være med til at fastholde den lokale folkekirke som en relevant faktor i de menneskers liv, som vi er sat til at være kirke for og med« (Kirken i Dag, nr. 1).

For at gøre det mere attraktivt at sidde i menighedsråd ville kirkeminister Mette Bock lave en prøveordning, der gav mere frihed til sogne. Da ministeriet ville holde hånd i hanke med disse forsøg, advarede Hans Raun Iversen om, at forslaget kunne indebære en centralisering (Kr. D. 22/3). En undersøgelse viste, at viljen til at sidde i menighedsråd ikke var så lille blandt medlemmerne. 8 pct. var villige til at stille op, og det var en glædelig overraskelse i lyset af den tilsyneladende svage interesse ved sidste menighedsrådsvalg.¹¹ Provstiudvalgene havde fået større betydning i de senere år. Derfor blev det vedtaget, at lægfolk kunne være formænd for provstiudvalgene (Menighedsrådenes Blad, nr. 7 og 8).

Præsterne

Der tegnede sig en kommende præstemangel i horisonten. En del præsteembeder måtte genopslås, fordi der i første omgang var for få ansøgere. Der blev gjort noget for at rekruttere nye teologistuderende. Bl.a. blev hjemmesiden *blivpræst.dk* oprettet af folkekirken. Problemerne var

¹⁰ www.fkuv.dk

¹¹ www.fkuv.dk

at optaget var for lille, frafaldet undervejs i studiet for stort, og at færre af de teologiske kandidater valgte at gå på Pastorseminariet (Kr. D. 7/2. 9/2). Et særligt problem kunne det blive i fremtiden, at regeringens dimensioneringspolitik for kandidatstudierne på universiteterne kunne gøre det vanskeligt at optage det nødvendige antal teologistuderede til at dække folkekirkens behov.¹²

For at hjælpe unge præster bedre i gang med deres tjeneste blev der lavet en udvidelse af tiden på Pastorseminariet, bl.a. med mere praktik undervejs. Når præsten siden tiltræder i embedet, vil hun/han blive bistået langt stærkere end tidligere ved lokale mentorordninger osv. Det ligger alt sammen i ordningen »*Ny Præst*«.¹³ Sognepræstens arbejde blev der sat nationalt fokus på med DR's dramaserie *Herrens Veje*, hvis hovedpersoner var en præstefamilie. Mange af præstens opgaver og dilemmaer skildredes i afsnittene, mere eller mindre virkelighedsnært. Hvor typisk var det, at en fuld præst faldt ned i graven under begravelsen, eller at en ung folkekirkepræst talte i tunger under pinsegudstjenesten? Ikke desto mindre blev centrale spørgsmål fra folkekirkens hverdag sat til debat, og det blev påvist, at præster beskæftiger sig med livets store spørgsmål og kunne gøre en forskel. Om serien virkede befordrende som rekruttering til præstegerningen? Et af afsnittene handlede om en bispevalgkamp, og hvad der kunne tænkes at afgøre en sådan.

Folkekirkens indre linjer

Dåbsinitiativer

Dåbstallet var faldende, 61 pct. af de etårige var medlemmer af folkekirken, og af de børn, der havde dansk oprindelse var det 71 pct. Selv om det kunne være teknisk svært at gøre tallene op, var der ingen tvivl om, at dåbsprocenten var i tilbagegang også blandt etnisk danske forældre, skrev provsterne Peter Birch og Esben Thusgaard (Kr. D. 15/3). Dette krævede en indsats fra kirkens side, mente Søren Abildgaard, der henviste til at gøre brug af Folkekirkens Dåbsinitiativ (Menighedsrådenes Blad, nr. 3). Helsingør domprovsti lavede en hjemmeside for at fremme dåben (Menighedsrådenes Blad nr. 5). Pastor Ellen Aagaard Petersen, redaktør på *folkekirken.dk*, kaldte folkekirken til selvransagelse i et Luther-år: »Hvordan står det til med at oversætte vor tids kirkelatin til modersmålet?«. Præsterne må ud af ekkokammeret, hvor »indpodning på Kristus« og »genfødsel til et levende håb« ikke kræver nærmere forklaring« (Dansk Kirketidende nr. 1). En oplysningskampagne om dåb

¹² www.b.dk

¹³ www.fkuv.dk

blev igangsat af Grundtvigsk Forum, Landsforeningen af menighedsråd, *folkekirken.dk* og forlaget Eksistensen. Der blev lavet en Facebook-side, og der udkom en folder om dåben, alt sammen for at gøre tærsklen til dåben lav for vordende dåbsforældre. Kampagnen blev dog også kritiseret for indholdsmæssigt at være for tynd (Præsteforeningens Blad, nr. 1-2). Marie Høgh kaldte det »humanistisk hovedet-på-skrå snak« (Kr. D. 4/2).

Et andet af årets initiativer vedrørende dåben var at strikke dåbsklude. I stedet for at duppe de nydøbtes hoveder med almindelige servietter, fik sognepræst Ann Maj Lorenzen den ide at samle interesserede i sognet til at strikke særlige dåbsklude til formålet. Hurtigt bredte ideen sig, så der opstod klubber, hvis formål dels var at tilvejebringe sådanne klude som en gave til dåbsfamilien, og dels at skabe samvær og samtale om de kristne symboler på kludene (Menighedsrådenes Blad nr. 3). Allerede i efteråret var der 400 steder i landet, hvor skikken var kommet i gang (Kr. D. 13/9).

Drop-in dåb kom til landet, efter at muligheden begyndte i Sverige i 2012 og i Norge i 2015. Mennesker, der ønskede dåb for sig selv eller deres børn, kunne komme ind lige fra gaden. Måske var man på grund af sin familiesituation eller af personlige grunde veget tilbage for at få sit barn døbt ved en offentlig gudstjeneste og dermed mange »tilskuere«. Ved drop-in dåb kom den slags forhold ikke til at være en tærskel til kirken og en hindring for det egentlige, nemlig selve dåben. Ved en enkelt drop-in dåb i Kristkirken på Vesterbro blev 34 døbt (Kr. D. 11/9 og 19/9).

Sjælesorg og diakoni i kirken

Til folkekirkens mere usynlige arbejde hører sjælesorgen og diakonien. En undersøgelse viste, at det kun var få, der kendte kirkens sociale arbejde (Kr. D. 15/8). Med basis i Aalborg Stift blev der iværksat et projekt om »Sjælesorg på Nettet«, foreløbigt med fem præster på halv tid og altså betalt af kirkens egne midler. Marie Høgh var imod at bruge kirkens penge på den slags projekter, mens sognebørnene blev ladet i stikken, fordi sogne lagdes sammen, og præster måtte cykle rundt i 4-6 sogne uden at få forankring i det lokale liv (Kr. D. 4/2). Behovet for netsjælesorg var der dog, for 1300 anonyme brugere havde været ved tasterne og gjort brug af tilbuddet på de første seks måneder (Kr. D. 9/9). Flere sogne opslog også præstestillinger til den forholdsvis nye stillingskategori: diakoni-præst, der måtte ses som et forsøg på dels at fremme den diakonale omsorg, og dels at få kirkens forkyndelse og omsorg til at hænge sammen.

På nogle punkter gik folkekirken ind og udfyldte mangler i det offentlige system. Et nyt initiativ hed Folkekirkens familiestøtte, hvor nogle provstier stillede hjælp til rådighed til familier, der ifølge lokale skoler havde behov for støtte. En rapport fra Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter viste, at der var basis for yderligere samarbejde mellem kirke og kommune på det sociale område (Menighedsrådenes Blad nr. 9).

En bagvendt og tragisk udgave af kirkens omsorgsarbejde kunne den såkaldte Tømmerup-sag siges at være. En sognepræst i Tømmerup ved Kalundborg havde gennem en årrække misbrugt mange drenge og piger. Han havde svigtet den tillid, folk i hans sogn havde vist ham, fordi han tilsyneladende havde været respekteret for sin omsorg for børn og unge i sognet. Sagen kom tilsyneladende bag på alle, og derfor havde ingen ansvarlige instanser kunnet gribe ind. Derfor har sagen heller ikke ført til egentlig kritik af folkekirken som institution. Da sagen kom for retten, erkendte præsten forholdene og blev idømt 10 års fængsel og frakendelse af retten til at virke som præst (Kr. D. 3/10 og 16/11).

Liturgisk fornyelse

Biskopperne har nedsat tre liturgiske arbejdsgrupper om henholdsvis autorisation/frihed, liturgi og dåb/nadver. Tre biskopper, Elof Westergaard, Marianne Christiansen og Tine Lindhardt, stod i spidsen for hver deres arbejdsgruppe.

Arbejdsgruppen om kirkens liturgi blev af sognepræst Jens Christian Meldgaard kritiseret for at mangle lægfolk: »Ved at arbejde med gudstjenesten vil lægfolket bliver styrket i sin indlevelse i kirkens liv. Også styrket i det fællesskab et myndigt lægfolk udgør« (Kr. D. 5/1). Den katolske præst Daniel Nørgaard gav gode råd til biskoppernes liturgiske udvalg, om hvordan man i den katolske kirke inddrog lægfolket mere, undgik at være en præstekirke og således havde overhalet folkekirken indenom med hensyn til det almindelige præstedømmet (Kr. D. 10/1). Et medlem af biskoppernes arbejdsgrupper, sognepræst Tine Illum, gik klart ind for liturgisk fornyelse (Kr. D. 30/3). Et sted, hvor sådan fornyelse fandt sted, var i ungdomskirken i København, uKirken. Her lavedes der mange eksperimenter, og man havde succes med det (Kr. D. 21/4). På årets folkekirkemøde, der afholdtes i Aarhus, var der også debat om gudstjenestefornyelsen med forfatteren Søren Ulrik Thomsen som modpol til uKirken (Menighedsrådenes Blad nr. 8 og 9).

Et af årets mest omtalte arrangementer var »Befri gudstjenesten« i Aarhus domkirke. Aarhus var Europas kulturhovedstad i 2017, under

temaet Re-think. Og domprovst Poul Henning Bartholin havde bedt et teater hjælpe med at gentænke gudstjenesten og konstruere en ny fra bunden. Nadverens brød og vin var erstattet af gourmet-mad. Orgelet var erstattet af gospelmusik. Fadervor blev rappet. Man forkastede »gamle ord« og Trosbekendelsens ord om Gud, Fader, Søn og Helligånd var erstattet af nye ord om, at »alt er forbundet i en uendelig kærlighedskraft.« At Kristus er Guds enbårne Søn og vores Herre, var redigeret bort. Der var megen kritik af arrangementets form og indhold. Sognepræst Merete Bøye kaldte arrangementet et lavpunkt for folkekirken (Kr. D. 16/2). Var der tale om en prædiken? (Kr. D. 16/2). Og var det overhovedet en gudstjeneste? Det hørte med til sagen, at nogle i Aarhus domsogns menighedsråd følte sig ført bag lyset ved ikke at være orienteret om kirkens brug til dette formål (Kr. D. 18/3). Andre i menighedsrådet var dog positive (Kr. D. 21/3. 24/3). Kirkeretseksperten Kristine Garde spurgte, om arrangementet i det hele taget var gået lovligt for sig i folkekirken (Kr. D. 21/3). Bedre blev det ikke af, at en af de kulturpersonligheder, der var bedt om at prædike, var imam Sherin Khankan. Sognepræst Torben Bramming protesterede mod at lade en imam tale (Kr. D. 28/2). I bladet Tidehverv blev arrangementet hårdt angrebet, bl.a. under overskriften: »Befri gudstjenesten – fra Jesus« (Tidehverv nr. 4). 41 personer protesterede i et åbent brev til Aarhus' biskop, heraf flere kendte tidehvervsfolk (Kr. D. 23/2). Biskop Henrik Wigh-Poulsen, der undervejs var blevet søgt inddraget i sagen, ville efterfølgende lægge ro på. Han viste forståelse for både traditionalister og fornyere og håbede, at det igangværende liturgiske udvalgsarbejde kunne ende med noget, der forenede genkendelighed med mulighederne for at gå nye veje (JP 23/2. Kr. D. 29/4).

En af biskoppernes arbejdsgrupper arbejder med dåbens teologi. Indre Missions formand, Hans-Ole Bækgård, advarede sammen med to andre teologer fra Indre Missions bestyrelse mod at ændre ved dåbens teologi. Der skulle fortsat tales om genfødsel i dåben og dåben som et sakramente. Baggrunden for dåben var arvesynden og Djævelens virkelighed. Der var ikke frelse blot ved at være en Guds skabning, men der skulle dåb og tro til: »Guds kærlighed gælder alle, Guds nåde gælder hans børn. Sådan forkynder også folkekirkens dåbsritual det« (Kr. D. 3/1). En af dem, der så anderledes på dåben, var lektor Lars Sandbeck fra Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter. For ham skete der ikke det i dåben, »at vi bliver Guds børn i den forstand, at vi frelses, for det har Kristus allerede klaret for os på korset ... Derfor sker der tilsyneladende teologisk set hverken mere eller mindre i då-

ben, end der sker i en prædiken« (Kirken Underviser, nr. 4). Hans Raun Iversen talte for friere former ved dåben. Han mente, at dåbsforældre følte sig til eksamen ved dåben og talte om »dåbsritualets regeltyranni« (Dansk Kirketidende nr. 6).

Jette Rønkilde, der er sekretær for en af biskoppernes arbejdsgrupper, overvejede muligheden af at få oprettet et stående liturgisk udvalg eller institut. I et eventuelt sådant måtte det gennemtænkes, hvordan menighedsrådenes medbestemmelse og gudstjenestelivets lokale forankring kunne sikres, så det ikke blev et præsteprojekt (Dansk Kirketidende nr. 8). I Viborg stift havde man allerede sat resurser af til det liturgiske arbejde, idet sognepræst Thomas Felter var 50 pct. stiftspræst for gudstjeneste og forkyndelse (Præsteforeningens Blad nr. 32).

Sange og salmer

Nye sange og salmer var et område med meget røre. Sognepræst Morten Skovsted slog et slag for nye salmer: Man skulle synge luthersk og nyt, og der skulle være to nye salmer ved hver gudstjeneste (Kr. D. 8/2 og 26/10).

En ny Kirkesangbog så dagens lys. I en pressemeddelelse på forhånd hed det, at den »udstikker et nyt spor mellem *Den Danske Salmebog* og *Højskolesangbogen* og formidler kristen tro på en spørgende og søgende måde« (Præsteforeningens Blad nr. 5). Sangene i Kirkesangbogen er nummereret fortløbende fra og med salmebogens. Var det tanken, at f.eks. Lars Lilholts sange skulle banes en vej ind i gudstjenesten? Kirkesangbogen fik ikke lutter rosende ord med på vejen for sit indhold. Professor Bo Hakon Jørgensen skrev, at der ikke blev taget udgangspunkt i de evangeliske historier, ligesom omverdenen også næsten var fraværende. Det var Guds nærvær, der kaldtes på, så at sige uafhængigt af hans historie (Dansk Kirketidende nr. 7).

En af de nye salmedigtere er Iben Krogsdal. Sognepræst Peter Thysen, Holmens kirke, anmeldte hendes »*Vor Gud, du mærker vores sorg – Luther nydigtet*« og fandt, at det ikke som hos Luther var Bibelen og de kristne dogmer, men derimod menneskets/forfatterens eksistentielle erfaringer (og ikke mindst personlige kriser), der satte dagsordenen for salmernes indhold, og fraværet af traditionelle kristne ord og begreber gav hendes salmer præg af indforståethed (Dansk Kirketidende nr. 2). Selv mente hun, at folkekirken selv burde gå forrest i kritikken af Luther, og tage et opgør med ham ud fra vores egen erfaringsverden (Dansk Kirketidende nr. 4). Også i teologisk konservative kirkelige miljøer sker der meget nyt på sangområdet. Luthersk Mission og Indre Mission m.fl. havde tidligere udgivet fælles lovsangssangbøger for

unge, og der var ikke længe mellem skiftende udgaver. Tredje udgave kom i 2010, men nu føltes der behov for en ny. Den fjerde udgave bestod af 177 sange, heraf kun 44 gengangere (Tro og Mission nr. 16).

En traditionalist ville sikkert spørge, om der med strømmen af nye sange og salmer overhovedet vil blive en fælles sangskat i fremtiden.

Ny biskop på Lolland

Den 53-årige Marianne Gaarden, ph.d. og teologisk konsulent i Helsingør stift, blev i juni valgt som ny biskop på Lolland og i september indsat i sit embede. Der var fire kandidater, der alle blev karakteriserede som liggende i midten (Kr. D. 31/3), dog ville Michael Fagerlund ikke selv vie to af samme køn (Menighedsrådenes Blad nr. 8). Til valgmoderne blev, som i TV-serien *Herrens Veje*, forholdet til islam rejst, og alle fire kandidater var enige om, at man ikke måtte læse op fra Koranen i kirkerummet i folkekirken (Kr. D. 21/4). I første valgrunde fik Marianne Gaarden 126 stemmer, og den lollandske sognepræst Christina Rygaard Christiansen 146 stemmer; sognepræst Poul Joakim Stender fra Roskilde-egnen fik 109 stemmer, og provst Michael Fagerlund fra Falster 41 stemmer. I anden valgrunde var mændene således stemt hjem, og her fik Marianne Gaarden flest stemmer, 206 mod 201.¹⁴ Ved valget blev der for første gang mulighed for at afprøve elektronisk afstemning, så næsten alle stemmeberettigede stemte hjemmefra (Kr. D. 18/5).

Den nye biskop, der var vokset op i et kulturkristent hjem i Vendsyssel og undervejs i livet havde hentet inspiration fra kristen mystik, så en stor åndelig længsel i det afkristnede danske folk, og den skulle folkekirken imødekomme ved at tale et sprog, moderne mennesker forstod, og ved at fortsætte med at inddrage nye arbejdsformer uden at give køb på budskabet (Kr. D. 20/4 28/7).

Luther-året

2017 blev præget af 500-året for opsætningen af Luthers teser. I et tilbageblik over årets fejring skrev professor Peter Lodberg, Aarhus Universitet: »Reformationsjubilæet har med sit klare historiske fokus leveret et væsentligt bidrag til at vi i disse år oplever det, som nogle kalder for historiens genkomst« (Kr. D. 28/12).

Der blev tale om en bred, folkelig fejring, for det lykkedes at få spredt jubilæumsfejringen vidt ud. Gennem folkekirkens kirker og menighedsråd og via et samarbejde med skoler og kirkelige foreninger lykkedes det at nå ud til forskellige aldersgrupper. Mange af landets

14 www.folkekirken.dk

skoleklasser og konfirmander blev engageret i noget med Luther. På Hadbjerg skole i Østjylland meldte 100 elever ud af 400 sig frivilligt til at udarbejde en Luther-musical. Fra Favrskov kommune deltog 750 børn i et historisk rollespil om reformationen. Kreativiteten har været betydelig: Luther-løb for børn. Højtidelig plantning af træer. Luther-lagkager. På Frederiksberg arrangerede studenterpræsterne et Luther-motionsløb på 5 kilometer for storbyens mange løbeglade. Man havde fået den lokale borgmester til at skyde løbet i gang; en kirke tilbød forfriskning undervejs på ruten, og efterfølgende var der mulighed for at købe en Luther-øl og møde den lokale provst og biskop i et folkekirkeligt videns-telt. Hundredevis af begivenheder og arrangementer blev søsat på lokalt plan. Skuespillere optrådte med Luther-temaer for børn og voksne. En del nye sange og salmer blev skrevet i anledning af jubilæet. Én af dem, skrevet af Holger Lissner, vandt en international konkurrence.¹⁵ Der lød kritik af, at en Luther-fremstilling for teenagere havde været for plat, men formanden for Luther-præsidiat, dr. scient. Jens Oddershede, forsvarede arrangementet, for man ville også nå den aldersgruppe (Kr. D. 28/1). Ikke mindst i nogle af de for reformationen vigtigste danske byer blev jubilæet fejret i stor stil. Alene i Ribe var der 100 arrangementer i forbindelse med et folkemøde i september (JP 10/10). I Haderslev, hvor reformationen først vandt indpas, holdt man d. 4. juni årets store fælles festgudstjeneste med deltagelse af hele det officielle Danmark.¹⁶ Hans Tausens by Viborg fik som den eneste danske by besøg af en international Lutherstafet, og det prægede hele byen i nogle dage (Kr. D. 27/2. 1/3). Trods alt måtte man dog konstatere, at 50 pct. af Danmarks befolkning ikke havde bemærket jubilæet. At et historisk jubilæum dog altså nåede ud til halvdelen af befolkningen, var heller ikke specielt dårligt.

En karakteristisk ting ved årets fejring var det økumeniske præg. Teologilektor Bo Kristian Holm, Aarhus Universitet, der var blandt årets mest flittige bidragydere til Luther-jubilæet, mente, at det egentligt lutherske var »at pege på det centrale i kristendommen, og at det centrale kan aldrig være en enkelt kirkes ejendom« (Dansk Kirketidende nr. 1). Der var ikke meget fokus på det, der fortsat måtte skille i forhold til katolicismen og de ikke-lutherske evangeliske retninger, som Luther havde det teologisk svært med. Derfor kunne man også fejre reformationsjubilæet i fællesskab, som når de katolske skoler i Jylland kørte deres store elever til Aarhus domkirke for at deltage i en

¹⁵ www.interchurch.dk.

¹⁶ www.haderslev.stift.dk.

gudstjeneste, forestået af den stedlige lutherske biskop og den danske katolske biskop i forening. (Kr. D. 2/10, 5/10, 12/10). I Haderslev afholdt man en økumenisk gudstjeneste som optakt (6/2), med katolske, lutherske, brødremenighedsfolk, reformerte og pinsefolk – og der var arrangeret fælles nadver i folkekirken. Ved årets afslutning afholdtes en økumenisk jubilæumsgudstjeneste i Københavns domkirke med den katolske biskop Kozon og Københavns biskop Peter Skov-Jakobsen som celebranter og prædikanter.¹⁷ Man gik dog ikke helt uden om de teologiske forskelligheder, for ved sidstnævnte anledning fremlagde kardinal Gerhard Müller vanskelighederne ved at slå bro mellem den katolske kirkeforståelse og den lutherske kirkes retfærdiggørelseslære, med et modindlæg fra folkekirkens side ved biskop Marianne Christensen.¹⁸

Dr. theol. Carsten Breengaard spurgte, om man helt havde glemt, at Luther var teolog? Det havde slet ikke alle. Der blev også arbejdet med det centrale indhold i reformationen. Digteren Søren Ulrik Thomsen havde det svært med det kernepunkt i den lutherske teologi, at troen er en gave fra Gud. Det søgte valgmenighedspræst Morten Kvist så at forklare (Dansk Kirketidende nr. 4, 20f.). Om trosbegrebet var der også en længere debat mellem professor mso Anders Klostergaard Petersen, provst Thomas Reinholdt Rasmussen og professor Bent Flemming Nielsen m.fl. (Præsteforeningens Blad nr. 11, 13, 18, 19). I bladet Tidehverv udspillede der sig en lang debat mellem sognepræst Jesper Bacher og Mikael Brorson om nogle dogmatiske emner, der var helt centrale for de unge reformatoriske kirker i 1500-tallet: spørgsmålet om nåde, udvælgelse, mulighed for frafald osv. (Tidehverv nr. 1, 3 og 8).

Det var dog ikke Luthers eget hovedanliggende, nåden alene og troen alene, der har været mest omtalt. Jubilæet har været mere præget af debat om reformationens samfundsmæssige betydning, og det var også det, Folketinget bevilgede 2,2 millioner kroner til.¹⁹ Stod Luther f.eks. bag vores demokrati, frihed, velfærdssamfund, lighed, velstand, skolevæsen, danskhed, arbejdsetik, kvindesyn og lignende goder? Dette blev fremhævet i mange bøger, artikler og foredrag. En flittig bidragsyder her var professor Uffe Østergård, der ved årets afslutning skrev: »De nordeuropæiske dyder flyder af reformationen: Stabilitet, autoritetstroen, selvorganisering, arbejdsdisciplin, tillid ... Luther var ikke nogen stor kvindesagsforkæmper, men hans tænkning kommer til

¹⁷ www.interchurch.dk.

¹⁸ www.katolsk.dk

¹⁹ www.interchurch.dk.

at medføre en ligestilling mellem kønnene, som præger Nordeuropa« (JP 28/12).

Andre debattører mente ikke, Luther havde haft positiv betydning. I *Politiken* skrev Jens-André P. Herbener en artikelserie om, at Luther var mod frihed, lighed og folkestyre (17/9), gik ind for sextvang og henrettelser (24/9) og var en hadprædikant, der førte til, at Danmark efter reformationen fik et kristent diktatur og en sharia-agtig straffelov (1/10, 8/10 og 15/10). Også fra nogle katolikkers side blev der rejst kritik af en for ensidig fejring, idet der blev peget for meget på de positive følger af reformationen, så kirkesplittelsen og de andre negative følger kom i baggrunden. Bjørn Thomassen afviste også, at Luther havde æren for friheden (Kr. D. 31/10). Professor Frederik Stjernfelt ville også gøre op med diverse myter om Luther, som han fandt medskyldig i bl.a. Holocaust. Stjernfelt blev modsagt af bl.a. Michael Bøss og Torben Bramming (KD 14/3 Tidehverv nr. 3). Peter Lodberg vurderede, at »Uenigheden om reformationstidens historie er en stedfortræderdiskussion om, hvor meget tro og folkekirke fylder og skal fylde i det danske samfund« (Kr. D. 28/12).

Man måtte jo også spørge, hvad der var Luthers intention, og hvad der var utilsigtede virkninger af reformationen. Historikeren Henrik Jensen gjorde opmærksom på, at det ikke gik, som Luther havde villet (JP 17/10). Derfor var der behov for grundigere studier for at forstå reformationens virkelige betydning. Det arbejde var der rig lejlighed til at sætte sig mere ind i gennem den store boghøst i jubilæumsåret. Her kan kun nogle af de største udgivelser om Luther og reformationen nævnes. Et trebindsværk på i alt 1500 sider om reformationens følger for det danske samfund frem til nutiden blev udgivet med Niels Henrik Gregersen og Carsten Bach-Nielsen som redaktører: *Reformationen i dansk kirke og kultur*. Et to bind-værk på 900 sider ved Ole Høiris og Per Ingesman: *Reformationen. 1500-tallets kulturrevolution i Europa*. Et stort værk om Luthers salmer blev udgivet af Jørgen Kjærgaard og Ove Paulsen: *Luthers salmer på dansk* (Kr. D. 20/10). Præsteforeningen udgav en bog om den lutherske reformations virkningshistorie: *Kald, kunst og Karnov* (Præsteforeningens Blad nr. 7). Inge Lise Pedersen skrev om Luthers betydning for sproget (Weekendavisen 10/11), og Steffen Kjeldgaard-Pedersen og Carl Axel Aurelius om Luther i lyset af hans breve (Weekendavisen 27/10).

Fremadrettet var der flere ting. At nogle ønskede den lutherske reformation videreførte, pegede de aktuelle omskrivninger af Luthers salmer på. En del benyttede også lejligheden til at bruge Luthers egen genre og formulere nye teser. På en stor konference på Aarhus Uni-

versitet, Matchpoint, blev 95 nye teser fremlagt om jordens, Europas, religionens, klimaets og kærlighedens vilkår og fremtid (JP 21/5). Tidsskriftet *Kritisk Forum for Praktisk teologi* lod et nummer (nr. 147) have overskriften *Semper Reformanda*. Her lod man ti personer opstille hver deres tese for at rejse en samtale om, hvordan kirken kunne være reformatorisk kirke i dag. Blandt tesoerne var »En evangelisk-luthersk kirke bør være en selvstændig størrelse i samfundet« (Svend Andersen) og »Kirken bør kendes for sin åbne gestus ud mod det liv, der leves omkring den« (Eva Holmegaard Larsen).

Andre teologiske debatter

Luther-året og reformationsfejringen fyldte det meste i årets teologiske debat i 2017, men andet blev dog også debatteret. I kredsen omkring Tidehverv kom det til en større debat om ægteskabet. Den flittige debattør Marie Høgh skulle have holdt foredrag ved Tidehvervs sommermøde, men trak sig. Forinden havde hun givet udtryk for sin vilje til at vie to af samme køn (JP 17/4), og det kom inden for bevægelsen Tidehverv til en større debat, der også bredte sig til spørgsmålet om ægteskab og samliv i bredere forstand. I Tidehverv gik de fleste ikke ind for vielse af to af samme køn – en holdning, som 20 pct. af landets præster står for. Socialdemokraterne næstformand Mogens Jensen krævede, at det blev embedspligt for folkekirkepræster at vie sådanne par, men hverken i politiske eller teologiske kredse i Danmark var der megen opbakning til det (Kr. D. 28/6 30/6). Det var heller ikke Socialdemokratiets politik, oplyste kirkeordfører Karen Klint (JP 30/6)

I lyset af det store fokus på islam var der også fokus på religionsteologien, dvs kristendommens forhold til andre religioner. I befolkningen så professor Viggo Mortensen en tendens til, at man ikke mere tilsluttede sig organiserede nyreligiøse grupperinger, men til gengæld i høj grad foretog religionsblanding (Kr. D. 25/9). Skulle de kristnes svar på tidens religiøse pluralisme være missionsarbejde? Det mente mange politikere, der ville have præster til at drive mission (JP 15/7). Biskop Peter Skov-Jakobsen afviste for sin del, at mission var opgaven (Kr. D. 14/7). Organisationen Folkekirkens Mission mente ikke overraskende, at det var kirkens opgave at drive mission, og man stod til rådighed for at lære folk at gøre det (Kr. D. 26/8).

Debat om kirkens grænser blev foranlediget af en begivenhed i Gislinge kirke på Vestsjælland. Her holdt en dyreclairvoyant foredrag om telepatisk kontakt med dyr, med indlagte eksempler på kontakt med to afdøde heste. Den lokale sognepræst Dorthe Thaulov så en interesse i at åbne kirken op ved at invitere dele af det alternative

inden for (Kr.D. 8/6). Professor Anders-Christian Jacobsen, Aarhus universitet, så derimod begivenheden som en trussel for folkekirken (Kr. D. 9/6). Efterfølgende blev sognepræst Dorthe Thaulov kortvarigt fritaget for tjeneste af sin biskop, Peter Fischer-Møller, der fandt den slags arrangementer kritisable og fandt det uforeneligt med folkekirkens lære at skabe kontakt med døde dyr. (Kr. D. 13/6. 30/3). Efter samtaler med biskoppen vendte hun tilbage til sit embede under skærpet tilsyn. Lokalt var der støtte til arrangementet, mens Marie Høgh kommenterede med ordene: »Er der en voksen eller bare en præst til stede?« (Kr. D. 24/6. 27/7). Det blev undervejs oplyst, at 43 pct. af landets præster var blevet spurgt om at formidle kontakt med de døde, men sognepræst Jens Kvist, Aabenraa, slog fast, at »vi som de levende må give slip på vore døde og befale dem Gud i vold« (Kr. D. 28/9. 3/10).

Arbejde i folkekirkens retninger og foreninger

Folkekirkens Nødhjælp ville støtte muligheden for abort internationalt, når præsident Trump ikke mere ville lade USA gøre det (Kr. D. 18/1. 26/1). Det medførte kritik fra græsrodder som Hans-Ole Bækgård, der dermed havde svært ved at fortsætte med at støtte Nødhjælpen (Kr. D. 2/2 Tro og Mission, nr. 3).

Der har altid været mange frivillige engageret i kirken. Men der er kommet mere fokus på det frivillige engagement i samfundet som helhed, og Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter påbegyndte en kortlægning af det frivillige område for at bibringe en viden, som menighedsråd, kirkeligt ansatte og kirkeledere kunne bruge i udvikling af det frivillige arbejde (Kritisk Forum for Praktisk teologi, nr. 149).

Spejderbevægelsen er i sin helhed en af de største frivillige organisationer i landet. Størst er de Blå Spejdere med 36.000 medlemmer, KFUM-spejderne med 28.000 medlemmer og de grønne pigespejdere med 4.200 medlemmer (Weekendavisen 1/9). Spejderkorpserne har i udgangspunktet forskellige forhold til det kirkelige, men de gamle kirkelige rødder var tilsyneladende vigende. Det ønskede nogle at igangsætte en debat om, for traditionstabet var en udfordring (Kr. D. 18/5). I et andet uniformeret korps, FDF/ FPF, overvejedes det at fjerne kors og Dannebrog fra bevægelsens historiske logo (=våbenskjold), fordi dette oplevedes som nationalistisk (Kr. D. 17/8).

Frikirker og økumeni

Fra Danske Kirkers Råd udkom en lille bog med titlen »noget om den kristne tro«. Der var tale om en katekismus, og for første gang en sådan på tværkirkelig basis (Kr. D. 18/10).

Det Lutherske Verdensforbund afholdt generalforsamling, og fra de danske delegaters side lød en vis kritik af tendens til politisering²⁰. Til formand for hele Verdensforbundets internationale nødhjælpsarbejde blev biskop Henrik Stubbkjær, Viborg, valgt (Kr. D. 18/5). Forbundet fik en afrikansk kirkeleder som ny præsident. Musa Filibus er fra Nigerias lutherske kirke, der bl.a. har baggrund i det danske missionsarbejde, som er blevet udført af Mission Afrika (tidligere Sudanmissionen) i godt 100 år. De lutherske kirker i Afrika er vokset stærkt de senere år, mens der har været stagnation og tilbagegang i Europa og Nordamerika, så nu er Europa blevet fokusområde for det Lutherske Verdensforbund (Kr. D. 15/5).

Til det økumeniske felt hørte også, at de reformerte kirker ville samarbejde mere med de lutherske. På et møde i Wittenberg underskrev det Reformerte Verdensforbund en erklæring om retfærdiggørelseslæren og forpligtede sig på et tættere samarbejde med de lutherske kirker.²¹

Epilog

Og så dukkede kristentroen i øvrigt op på mange måder i offentligheden i årets løb. Sangeren Kim Larsen udkom med en ny sang, der var en bøn om nåde: »Jeg har syndet så det stod i stænger, men det vil jeg ikke længere'... Så vis mig nåde og miskundhed«. Forfatteren Jens Christian Grøndahl udtalte: »Den kristne tradition har mere at sige om mig, end jeg har at sige om den« (Kr. D. 2/6). Instruktøren Christian Braad Thomsen havde derimod meget at sige om den kristne tradition, for han udgav en 406 sider tyk bog: »*Kun dette åndedrag. Kritik af de kristne selvmodsigelser*«, der angiveligt ville udfolde hans livslange lede ved kristendommen (Weekendavisen 22/12). Anderledes med musikeren Peter Bastian, der døde i marts 2017, efter nyligt at være blevet døbt og optaget i folkekirken. Om sin kristne tro fortæller han i en bog med den evangeliske titel: »*Altid allerede elsket*« (Kr. D. 16/10).

²⁰ www.interchurch.dk.

²¹ www.interchurch.dk.